

УДК 374.7

Бондарєва Л. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ СИСТЕМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті визначено суть педагогічної комунікації. Сформовано структуру та охарактеризовано складові педагогічної комунікації. Зазначено, що педагогічна комунікація реалізується як система різноманітніших безпосередніх та опосередкованих зв'язків суб'єктів комунікації.

***Ключеві слова:** комунікації, професійна підготовка, педагогіка, педагогічні комунікації, викладач.*

У постіндустріальному, інформаційному суспільстві проблема комунікації є однією з найважливіших. Особливо це стосується освітянської сфери, покликаної забезпечити підготовку людини до життя у світі різноманітних зв'язків, відносин, комунікативних можливостей. Одним із джерел розвитку комунікативних можливостей особистості є професійно-педагогічна комунікація як особливий тип активного взаємообміну інформацією у професійній педагогічній діяльності.

Актуальні питання, пов'язані з визначенням сучасних орієнтирів системи педагогічної комунікації, широко представлені у дослідженнях вітчизняних вчених (Н. В. Волкова, М. В. Андріанов, М. Битянова, А. А. Леонт'єв, В. А. Семиченко, В. А. Кан-Калик). Вчені зазначали, що проблема комунікації є системним процесом. Система педагогічної комунікації складається з елементів якісних характеристик педагога та визначає його педагогічну компетенцію, що забезпечує якість навчального процесу у навчальному закладі.

Мета статті – визначити особливості функцій та змісту системи педагогічної комунікації на сучасному етапі розвитку суспільства. Розглянемо функції педагогічної комунікації сучасного викладача навчального закладу.

Професійно-педагогічна комунікація є складним видом педагогічної діяльності, спрямованої на навчання, виховання й розвиток особистості, і потребує відповідальності. Основними її функціями є термінальні, тактичні, операційні. Термінальні функції педагогічної комунікації, пов'язані зі стратегічними напрямками педагогічної діяльності, відображають її сутнісні цілі та завдання. Цю групу утворюють [1, с. 13]:

- навчальна функція, яка сприяє поглибленню, розширенню та закріпленню знань, умінь і навичок;
- виховна функція, яка передбачає формування цілісного ставлення, переконань, комунікативної культури;
- розвивальна функція, яка сприяє поступовому і послідовному

переходу на якісно нові рівні культури педагогічної комунікації;

– життєзабезпечувальна функція, яка постійно оновлюється, створюючи умови для використання інформаційних і комунікативних ресурсів комп'ютерних технологій;

– функція соціалізації особистості, яка передбачає підготовку до встановлення стосунків із суб'єктом комунікації, колективним, соціальним середовищем через оволодіння правилами вербальної та невербальної поведінки в стандартних ситуаціях.

Процес комунікації залежить від професійної ролі педагога, яка програмує певний шаблон соціальної, професійно спрямованої поведінки ("учитель-учень"). У зв'язку з цим особливе значення має його здатність урізноманітнювати рольові професійні позиції, позбавлятися "масок", уходити в роль іншого.

Тактичні функції професійно-педагогічної комунікації підпорядковані загальній стратегії комунікації. Кожна з цих функцій виконує відповідну інструментальну роль [1, с. 15]:

– інформативна роль, яка формує цілісний аналіз процесу педагогічної комунікації на основі сформованої системи знань, вивчення, усвідомлення й аналізу своїх комунікативних здібностей, умінь;

– експресивна функція, яка визначає вплив учителя на емоційну сферу учня таким чином, щоб спонукати його до творчості, пошуку до свідомості, позбавляючи здатності до раціонального аналізу;

– смислоутворювальна функція, яка дає можливість привнести сенс в усі аспекти комунікації, розкрити загальнолюдські, загальнокультурні смислові значущості комунікативних дій;

– діагностична функція, яка характеризує емоційно-вольові стани через зовнішні їх появи, дозволяючи бачити невідповідність між невербальними комунікативними актами і їх психологічним змістом та робити висновки;

– прогностична функція, яка визначає аналіз та моделювання процесу комунікації (планування змісту, вибір засобів, технологій комунікацій на основі змісту і цілей взаємодії, зокрема, навчальної і виховної);

– культурологічна функція, яка передбачає не тільки рівень культури усного й писемного мовлення, невербальних проявів, знання норм етикету, а й брати за взірець, наслідувати особистісно значущі особливості поведінки, вимови партнера з комунікації;

– психотерапевтична функція, яка запобігає конфліктам та нівелює або компенсує їх негативний вплив.

Зазначені функції професійно-педагогічної комунікації значним чином впливають на її зміст. Розглянемо компоненти системи педагогічної комунікації сучасного викладача навчального закладу.

Професійно-педагогічна комунікація є основною формою педагогічного процесу, продуктивність якого обумовлюється цілями й цінностями спілкування прийнятими всіма суб'єктами за норму індивідуальної

поведінки. Розгортається вона у процесі спільної комунікативної діяльності людей, опосередкованої взаємообміном інформацією, за якої кожен з його учасників засвоює загальнолюдський довід, суспільні, педагогічні, комунікативні, моральні та інші цінності, знання і способи комунікативної діяльності, виявляє розкриває і розвиває власні психічні якості, формується як особистість і як суб'єкт комунікації [4].

Професійно-педагогічна комунікація – система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізується за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання педагогічних відносин [3].

Провідним суб'єктом професійно-педагогічної комунікації є викладач, професійна, в т.ч. комунікативна, діяльність якого має бути спрямована на виконання соціального замовлення – формування гармонійно розвинутої особистості сучасного суспільства.

Професійно-педагогічна комунікація реалізується як система різноманітніших безпосередніх (“учитель – учень”, “учитель – група учнів”, “учитель – група учнів”, “учитель – учитель”, “учитель – колектив учителів”, “учитель – група учителів”, “учитель – представник адміністрації”, “учитель – соціальний педагог” та опосередкованих (“учитель – комп'ютер – учитель”, “учитель – комп'ютер – учень”, “учитель – комп'ютер” зв'язків суб'єктів комунікації [3]. У комунікативному процесі використовують семантичну інформацію, що сприяє обміну думками, почуттями, є змістовним виразником суспільних відносин. Якість професійно-педагогічної комунікації, педагогічного процесу залежить від кількості і надійності джерел інформації, які використовує учитель.

Професійно-педагогічна комунікація складається з таких компонентів [1]:

Педагогічне спілкування, яке є однією з найважливіших умов об'єднання людей для спільної діяльності, в т.ч. для навчання і виховання. Воно має бути особистісно-орієнтованим, діалогічним, здійснюватися на суб'єкт – суб'єктивному рівні. Запорукою продуктивного спілкування педагога є його спрямованість на учня, професійне володіння комунікативною поведінкою, уміння долати комунікативні бар'єри й ускладнення.

Сприятливий соціально-психологічний клімат у педагогічному колективі, який має формувати атмосферу взаєморозуміння, співробітництва, взаємодопомоги, самореалізації особистості вчителя. Саме педколектив формує і виховує. Передає молоді накопичені людством знання й досвід.

Педагогічні конфлікти, які супроводжують людину в усіх сферах її життєдіяльності. У системі освіти відбуваються як по вертикалі, так і по горизонталі, оскільки у взаємодію вступають люди з різними цілями,

мотивами, потребами, очікуваннями, життєвим досвідом, способами інтерпретації подій, рівнем емоційності, зацікавленості тощо. Знання причин й динаміки конфлікту є запорукою успішного врегулювання їх, безконфліктної комунікації.

Засоби професійної комунікації, які дають можливість досконало володіти вербальними засобами комунікації (мовою, мовленням). Провідна роль належить усному мовленню (монолог, діалог, полілог), за допомогою якого розв'язуються професійні педагогічні завдання, відбувається передавання інформації іншим людям з метою впливу на їх поведінку, діяльність, та писемному мовленню як чинникам загальної культури і грамотності вчителя. Прогнозування процесу комунікації, передбачення його наслідків, своєчасне їх коригування забезпечується внутрішнім мовленням. Невербальна комунікація (зовнішній вигляд, пантоміміка, контакт очей, міжособистісний простір тощо) допомагає істотно підвищити ефективність взаємодії, обміну інформацією. Комп'ютерні засоби професійно-педагогічної комунікації – новий вид комунікації швидко прижилися в освітньому процесі як засіб реалізації і координації педагогічної діяльності, педагогічного діалогу з різними за фахом людьми, реальними і віртуальними партнерами. Завдяки їй учитель отримав змогу використовувати сучасні інформаційні технології, отримувати і надавати різні комунікативні послуги, притаманні інформаційно-освітньому середовищу.

Професійно-педагогічна комунікація ставить специфічні вимоги до якостей вчителя, найважливішою серед яких є комунікативність як необхідна передумова успішної й активної роботи з педагогічною інформацією – інформацією, спрямованою на навчання і виховання учнів [4].

Комунікативність – сукупність істотних, відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації [2].

Компонентами професійно-педагогічної комунікативності вчителя є:

1. Стійка потреба в систематичній різноманітності комунікацій з учнями в найрізноманітніших сферах.
2. Взаємодія загальнолюдських і професійних елементів комунікативності.
3. Емоційне задоволення на всіх процесу комунікації.
4. Наявність здібностей до здійснення комунікації.
5. Прагнення до набуття комунікативних навичок і вмінь [2].

Суттєвими є і такі важливі особистісні якості вчителя, як активність (участь у громадській, педагогічній, комунікативній діяльності), дисциплінованість (здатність керувати своєю поведінкою і діяльністю відповідно до суспільних вимог), організованість (активна навчальна і комунікативна діяльність, цілеспрямованість, планомірний педагогічний

вплив на учнів) тощо. Соціальні якості вчителя характеризують внутрішню структуру його комунікативності. Серед них виокремлюють [2]:

– *пізнавальні*, які дають змогу особистості сприйняти, розуміти, вивчати навколишній світ, реалізувати інтерес до пізнання, прагнення розвивати пізнавальний дар до співчуття, ідентифікації з іншими людьми;

– *експресивні*, які надають виразності особистості, завдяки чому вона стає зрозумілою іншим людям, допомагають утримувати увагу до себе, забезпечують емоційну виразність;

– *управлінські*, які забезпечують вплив на інших людей, самоконтроль тощо.

Сформованість зазначених якостей забезпечують ефективність професійно-педагогічної діяльності.

Таким чином, професійно-педагогічна комунікація дозволяє учителю досягти не лише взаєморозуміння в колективі, а також бачити видалені перспективи взаємодії, вселяючи, із ким спілкується, впевненість в успішному оволодінні знаннями, правильному особистісному зростанні.

Використана література:

1. Волкова Н. П. Педагогіка : [підручник для студ. вищ. навч. закл.] / Н. В. Волкова. – К. : ВЦ “Академія”, 2001.
2. Волкова Н. П. Педагогічні комунікації : [підручник для студ. вищ. навч. закл.] / Н. В. Волкова. – Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2002.
3. Давыдов В. В. Основные проблемы развития мышления в процессе обучения / В. В. Давыдов // Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. – М., 1981. – Ч. II. – 204 с.
4. Утай В. С. Філософія сучасної освіти / В. С. Лутай. – К., 1996. – 189 с.

БОНДАРЕВА Л. И. Современные ориентиры системы педагогической коммуникации.

В статье определена суть педагогической коммуникации. Сформировано структуру и охарактеризовано составляющие педагогической коммуникации. Определено, что педагогическая коммуникация реализуется как система разных непосредственных и посредственных связей субъектов коммуникации. Представлено структуру системы педагогической коммуникации.

Ключевые слова: коммуникации, профессиональная подготовка, педагогика, педагогические коммуникации, учитель.

BONDAREVA L. I. Modern reference points of system of pedagogical communications.

In article the essence of pedagogical communications it is defined. It is generated structure and it is characterised components of pedagogical communications. Was defined, that pedagogical communications are realised as system of different direct and mediocre communications of subjects of communications. It is presented structure of system of pedagogic communications.

Keywords: communications, vocational training, pedagogic, pedagogical communications, the teacher.